

בעקבות משיח: קריאה בטקסטים שבתאיים פרופ' יונתן מאיר

שיעור 1: יום שבת צבי

הערות על מחקר ומקורות לחקר השבתאות

ז"ר, "יום שבת צבי", דבר, 29 ביולי 1925, עמ' 1

אלמלא היינו בני שורש, אלמלי היתה בשבילנו שלשלת התקופות לא קטעי איברים מרוסקים שכל אחד שותת את דמו לעצמו אלא גידול אורגני, אלמלי חש אף דור מורד זה כי אין יתמות לכל דור וכי יש אבהות לרוח ושלשלת היוחסין כאשר לכל חיים; אלמלי ידע היום את קשריו את האתמול והשלשום, תופס את הזרות שבמרחק ואת הקורבה שביחידות-הנצח – אז היה ליום הזה ולכל השנה הזאת יפעה וגודל וכח של הפראה למחשבה ולמעשים. והפעילים שבאומה, החל מתינוקות של בית רבן וכלה בלוחמי המערכות והוגי הדעות, היו היום מתיחדים בכל מקומות שהם ולו גם לשעה קלה אחת את האיש הפלאי ההוא [שבת צבי], אתו ואת תנועתו, את יעודו ואת גורלו, לחשוב חשבונם וגם חשבוננו הוא, שהשנה הבאה עלינו מהיום שנתו היא והיום הוא יומו.

לפי עדות המקורות ההיסטוריים הראשיים תמלאנה השנה שלוש מאות שנה להולדתו של שבתאי צבי. ולפי דברי האגדה העממית הקדומה והנפוצה שאין להטיל ספק באמתותה, חל יום לדתו היום, בתשעה באב השפ"ה.

אם להערכות לא הגענו, על אזכרה אנו מצווים.

על אזכרת נשמתו של אתו מחולל התקוה וחללה ששעה קלה התנוססו חייו וכנחמה לכל פזורי האומה הדוויה; של מי שהקים ראשונה בקסם תקות המשיח תנועה עממית בת מרחב כזה, שלא ידעה גולה כמותה, התגבר על הפזור, הדביר תחתיו את טבעם של ימי הביניים בישראל ופתח בעוז את שערי ההסטוריה העברית החדשה; של המאמין הגדול אשר חצב להבות חדשות מסלעי הנצח של הדת, למען גאל את העם ואת האדם ואת כל אשר טעון העלאה וגאולה; של אליל

האומה שנשרף בשלהבתו, ויהי למפלצת ולדראון לדורי דורות; של משיח עם אומלל אשר מלאו לבו להתאבק בשר של גלות ולא יכול לו ונפל חלל, מתבוסס בבושת חולשתו לעיני כל העם אסיר התקווה וחדל האון, שמלבד הערצה ומשטמה לא ידע. שכבות שכבות של תרבות ושל הסטוריה מבדילות בינינו ובין התקופה ההיא. רחוק האיש ורחוק הדור וזרים הדרכים. ואש עולם לא תכבה.

גרשם שלום, מצוה הבאה בעברה (להבנת השבתאות), (ספרי בלימה, תשפ"ג) עמ' 25-26.

אין לך פרק בתולדות עמנו במאות השנים האחרונות המכוסה ערפל כתנועה השבתאית. כל ההיסטוריונים כאילו בעצה אחת הם: עצם ההתעוררות במחנה ישראל והמאורעות הדרמטיים עד המרתו של שבתי צבי מהווים לדעתם חלק חשוב ועיקרי מדברי ימי עמנו, וראויים הדברים לחקירה ולעיון מתוך מבט אובייקטיבי ומבלי שנצרף לזה חרופים וגדופים על המנהיגים והמונהגים. יפה הבינו, וביחוד בימינו, שאין לגשת להבנת מה שנתרחש כאן בלב האומה, מתוך משפטים קדומים המודדים את כל הנעשה באותו הפרק לפי מדת התאמתו למושגינינו או למושגי המסורת הדתית בלבד. הדעות המופרכות על "רמאות" וכיוצא בזה ביחס להנעשה בשנים תכ"ח ותכ"ו התחילו להעלם מתוך ספרי ההיסטוריונים. ואדרבה – בדור התחיה הלאומית נתעוררו כמה מהם להבין הבנה עמוקה וחדשה את הגילוי הטרגי הזה של הרצון לגאולה ושל געגועי הגאולה בעמנו. ואולם לגבי הבנת התנועה השבתאית שלאחר המרת ש"ץ – שאני! כאן אנו עומדים עד היום לפני קיר אטום, לא רק של חוסר הבנה, אלא גם של חוסר רצון להבנה. יש נטיה בולטת מאד אצל החוקרים במאות השנים האחרונות למעט עד כמה שאפשר את דמותה של השבתאות ה"כופרת", וגלגולי התנועה הזאת, יסודותיה הרוחניים ותפקידיה בשינויי העולם היהודי במאה הי"ח לא נחקרו כל צורכם. אינך יכול לקרוא ספר הנוגע בענינים האלה מבלי להתפלא על שפע הגדופים ומלות-הגנאי הניתכים ממש בלי-הרף על ראשי האנשים המעורבים בעסקי הכתות השבתאיות. ואין לך דוגמה יותר טיפוסית לאופן ראיית הדברים מספרו של דוד כהנא "תולדות המקובלים, השבתאים והחסידים" [תרע"ג-תרע"ד]. ויחס זה של התרגוזות מוסרית הבאה במקום הרצון לחדור לעמקי הדברים – לא אחרי חדירה כזו אלא לפניה או במקומה – איננו מוגבל כלל לבעלי השקפה מסוימת, למשכילים, לחרדים או "למתונים", כי אם משותף לכולם. ובכל זאת ישנה כאן שאלה חמורה.

שיעור 2: תיקוני תשובה וסדר ביאת המשיח

איגרות נתן העזתי

יעקב ששפורטש, ציצת נובל צבי (מוסד ביאליק, 1954), עמ' 7-12

קדש הלולים ורב פעלים השר המרומם כמהר"ר [רפאל יוסף] נרו יאיר ויזרח יציץ ופרח אנס"ו [אמן נצח סלה ועד]. מאחר עתרת החיים והשלום יחדו ינוחו על ראשו. (א) לא יסורו ממנו לעולם אכ"ר [אמן כן יהי רצון].

זאת להודיע איך קבלתי כתבו ושמחתי (הרבה) כי ת"ל [תודה לאל] יאמין בזאת האמונה שהיא ברורה כשמש בלי פקפוק ואין בה ספק כלל. (ב) היא האמונה שנוחלין בה ישראל וזוכין לנחלת ה' והוא סוד היובל שיתגלה בזה הזמן ואל המנוחה שהוא סוד גילוי עתיקא קדישא שיתגלה בועיר אנפין בשנת הת"ל. (ג) ואומר שכשיתפלל או יקרא יכוין התפלה או הקריאה לעילת כל העילות וסבת כל הסבות וכן תאמר בפירוש בעת הקריאה או התפילה. (ד) גם במלת אחד של ק"ש [קריאת שמע] יכוין שהוא יחיד ומיוחד ראשון כל ראשית ואחרון כל תכלית. (ה) ובכחו ישתלשלו כל העולמות ומוסר נפשו רוחו ונשמתו על קדושת ה' ליחודא ו"ה ב"ה ויכוין הוי"ה ואהי"ה ואדנ"י בשילוב (ו) ושיתגלה עליהם הארת עילת כל העילות מו"ה לי"ה ומי"ה לו"ה ולא יכוין בשום ספירה כלל. גם בלילה לא יכוין לשלוב אלא דוקא לשם שאמרנו. (ז) ובזמננו בע"ה יתבררו הדברים ויתפשטו המאורים ותהיה מלכות בסוד עטרת בעלה ושם הויה יקרא י"ה ב' פעמים (ח) וזש"ה ביום ההוא יהיה ה' אחד וכו' (ט) כי הו"ה [הוי"ו] של הוי"ה בזיווג די"ה דלא מתפרשין לעלמין. (י)

ובזה הזמן תדע בודאי שאין ניצוץ שכינה בין החיצונים, (יא) והעולמות הם עתה בסוד למ"ד של צלם כמו שהם בער"ש [בערב שבת]. (יב) ולא נבקש עתה לעשות תיקונים אלא לקשט הכלה להחזירה פנים בפנים. וההפרש של ע"ש לזמן אחר יש בזמננו זה בכל ימות החול כי בע"ש בזמן שעבר כיון שהיה על ידי מעשינו היה מתחיל מעולם העשייה מה שעתה על ידי גילוי דעתיקא קדישא (יג) לכן היא באצילות בסוד פנים בפנים תחת היסוד והעולמות האחרים הם בסוד אחרים. ואלו הדברים הם ארוכים מאד ואין זמן עתה לגלותם. וכונתי לומר שהכוונות שגילה הרב הגדול מוהרי"ל [האר"י] זצוק"ל אינם שייכים כלל בזמננו זה בהיות שהעולמות הם באופן אחר ודומה למי שעושה מעשה חול בשבת. (יד) לכן הזהר בל תעשה מאותם הכוונות של מוהרי"ל ז"ל ולא יקרא שום כונות ולא דרושים ולא כתיבות מפני שהם סתומים, ולא אדם חי שהבין את דבריו זולת הרח"ו [הרב ר' חיים ויטאל] זצוק"ל, ונהג איזה שנים אחר הרב הנז' ואח"כ הבין הרח"ו ז"ל יותר מהאר"י ז"ל, והוא היה מוכן להיות משיח (טו) אם היה זכות ולא היו נגדיים כמו שהיו באותו זמן בעוונות. (טז) ואם גם בזמן הזה יש ג"כ נגדיים הם עושים רעה לעצמם ואינם מנגדים כלל מפני שעתה קץ אחרון ודאי. ואם זה כן אל תשאל מה זכות יש בדור שזכינו לזה. (יז) ונוסף היסורין הקשים שסבל הרב שבתי צבי על האומה ישראלית דבר שלא יעלה על הדעת בלי קץ ותכלית. (יח) ועל זה יש לאל ידו לעשות באומה ישראלית כטוב בעיניו לזכות או ב"מ [בר מינן] לחייב ואפילו לזכות את יותר חייב שבעולם ואפילו יהיה כיש"ו יש לו רשות לזכותו והמהרהר אחריו אפי' שיהיה יותר חסיד שבעולם יש לו רשות לחייבו בייסורין קשים.

כלל העולה יהיה לו לודאי גמור שאין לישראל חיים אם לא יאמין באלו הדברים בלי אות ומופת והכל סבה אלקית שהביא בדור זה הראויים לראות תחלת הגאולה. ואל יחוש לאותם שאינם מאמינים אפילו שיהיה אהובו כלל.

עתה אני מגלה איך יהיה הדבר. מהיום עד שנה ואיזה חדשים יקח ממשלה מהמלך התוגר בלי מלחמה זולת בשירים ותושבחות שיאמר יהיו נכנעים תחת ממשלתו כל האומות ויוליך עמו מלך התוגר לבדו לכל המקומות שיכבוש וכל המלכים יהיו לו למס עובד ומלך התוגר לבדו יהיה לו עבד. ולא יהיה הרגה בערלים זולתי בארצות אשכנז. ובעת ההיא עדין אין קיבוץ גליות והיהודים יהיה להם גדולה כל אחד במקומו. ובנין בית קדשנו ותפארתנו לא יהיה בזה הזמן זולת שהרב הנ"ל יגלה מקום המזבח ואפר פרה ויקריב קרבנות. וזה ימשך ד' או ה' שנים. אח"כ ילך הרב הנז' לנהר סמבטיון ובין כך ובין כך ימסור המלכות ביד מלך התוגר ויצוה לו על היהודים. ואחר ג' חדשים ימרוד מחמת פיתוי היועצים. ובאותו הזמן יהיו הצרות רבות ויתקיים וכחנתיים כבחון את הזהב וצרפתים כצרוף את הכסף ואיש לא ינצל מהצרות זולתי היושבים בזה המקום שבו ראש הממשלה כי שם העיר גורם(כה) כמו שהיה חברון לדוד המלך ע"ה. ושמה עזה כי בבוא הגאולה תתפשט הגבורה ובה יתנהגו. וזה היה רוצה לעשות שע"ה [שלמה המלך ע"ה] כאמור אין כסף נחשב וגו' ולא הועיל כי לא היה זמנו. אבל בזמננו יתקיים וזה יצדק על הממשלה של עז"ה עז ה'. ובסוף זה הזמן יהיו המופתים של ספר הזוהר ויהיה עד שנת השמיטה הבאה וזהו בשביעת בן דוד בא ובשנה השביעית שבת שהוא שבתי המלך. ובעת ההיא יבא הרב הנז' מנהר סמבטיון עם בת זוגו שהיא בת משה רבינו, וידעו כי היום ט"ו שנים ששרוי משה רבינו, והיא היום בת זוגו של הרב הנז' היא מב"ת י"ג שנה, ושמה רבקה, ואשתו שיש לו עתה תהיה שפחה והאשה שיקח תהיה מטרוניתא והשפחה תהיה מטרוניתא בהיותו חוץ מירושלים תוב"ב. וידע כי להבין זה צריך פה אל פה. ובשנה ההיא יבוא מנהר סמבטיון רכוב על אריה דבי עילאי ברסן נחש משבעה ראשים ואש מפיו תאכל. ובראות זה ודאי ישתחוו לו כל לאומים וכל מלכים ארצה. ובו ביום יהיה קיבוץ גליות ויראה בית המקדש בנוי שיבוא מלמעלה. ובעת ההיא יהיה בארץ ישראל שבעת אלפים. ובו ביום יהיה תחית המתים בארץ ישראל מן המתים שמתו שם ואותם שאין להם זכות יפלוט אותם לח"ל [לחוץ לארץ] וארבעים שנה אחר כך יהיה תחיית המתים בח"ל.

אלה קצות דרכיו ויהיו לו לאמונה שלמה ובוה יזכה. כי ידעתי כי ירא אלקי"ם אתה והודעתי לו הכל מאהבה. ובכן שלומו יגדל ולא ידל כנפשו וכנפש דורש שלומו וכל המחזיקים באמונה. הצעיר אברהם נתן.

שיעור 3: התאולוגיה החדשה

דרוש התנינים והמשיח בקליפות

נתן העזתי, דרוש התנינים (1666), עמ' יז-מז

דע כי נשמתו היתה בעומקא דתהומא רבא וחשך ענן וערפל סביבותיו כגיחו מרחם יצא וערפל חתולתו [...]

והענין הוא כי נשמה הנ"ז שהיתה משוקעת בין הקליפות יצאו ממנה כמה ניצוצות בכל דור ודור ואם היו ראויים והיה טורח אותו ניצוץ בעבודת הי"ת היה מ"ה מוציא כל שרש הנשמה מהקליפות גם אמרנו כשנולד לא יצא כי אם ניצוץ א' משרש זה מן הקליפ' וע"י טורחו הוציא כל השרש ואפי' אחר שהוציא כל השרש הביאו הקב"ה בנסיונות גדולות כמה פעמים אחר שהיה עומד ברום שמיא היה נופל לעומקא דתהומא רבא והיו מפתין אותו הנחשים לומר לו איה אלהיך בראיות גדולות בדבר שאין השכל האנושי יכול לסובלו והוא היה עומד באמונתו מלבד זה כמה יסורים קשים ומרים היה סובל בכל אבריו ובהיותו בנסיונות אלו נק' איוב ונק' עבד פרעה. [...]

אבל איוב אפי' הרע ע"י נכלל בקדושה וז"ש וסר מרע שהוא מ"ה שהסיר מהרע והעלם למדרגה באיש תם וישר וירא אלהים כי שרשו בעצמו הוא הרע הגמור שהוא קליפתו שהוא מכ"ף צטפהג"ם [יש"ו הנוצרי. מב"ף צטפהג"ם הוא אתב"ש ישו הנוצרי] שעתיד הוא לתקנו. [...]

וצריך שתדע כי משנת התכ"ז ואילך יתחילו לבא נשמות שהם מעור העקב מכל בחי' ובחי' כנ"ל וכבר ידעת כי סוד העקבים ה"ס הדדים הבולטים בבריאה ובהתאחר הגאולה עד זמן זה שמאל דוחה וז"ס הכתוב ושדים אין לה כי כשיבואו נשמות מן השדים שהם העקביים והם נשמות של קטנות כי אין נשמות גרועות כמותם [...]

גרשום שלום על נתן העזתי (כתב יד), הספריה הלאומית, ארכיון גרשם שלום, תיק 113

אין ספק שה"קריירה" של נביא השבתאות היא מן הדברים המושכים והמעוררים והמועזעים ביותר בכל ההיסטוריה הזו. מה רב ועצום הכשרון, מה נאמנים הגעגועים ומה נמרץ הרצון שאינו נרתע מפני כל מכשול ואף ממעשה שנראה בעינינו כמגונה ובעינינו אינו אלא דבר טבעי הנובע מעמקי האמונה כגון אותם זיופים שאשם בהם. קצרי-ימים ושבעי-רוגז [היו] חיים אלו ומה כביר היכול! איזה התגברות-קדומים מופלאה ואיזה רכוז המפעל! בן עשרים הוא פותח לבו לסודות קדומים ולרוי עולם. בן עשרים ושתיים בא עליו השאת והדבר של התנועה שבישר לה והתורה דרכיה וכבן ל"ה שנים בלבד היה במותו. ואיזה פעולה עשירה בעושר לא יאמן משתרעת בין השנים המעטות הללו. שכלו מני רץ. האר"י מת בן ל"ח שנים ולא השאיר אחריו אלא את הרושם הגדול של תורה שבעל פה. ואולם כאן – ספרות שלמה של בנין חדש שאינו נופל בהעזה שבו ובמעוף שבכנפי הרעיון. את צעדיו צדו מלכת ברחובות, רק בסתר ובמחותרת כמעט כל מעשיו אחרי שנת תכ"ו, נע ונד בארץ ברוב הזמנים ובכל זאת: איזה מפעל ספרותי עצום! הטיל מוראו על גדולי-הדור עד שיצאו עליו בזיונם הכבד ביותר ובאו למנוע ממנו כל אפשרות של השפעה. הוא הנביא, הוא

המבשר, הוא המתווה דרך והוא המתרגם, ההוגה-דעות והמסכם, הוא ראש המחותרת ומארגנה העיקרי בלי ספק – כל זה: מעשה צעיר, כמעט עול-ימים, שאין לו לא תואר ולא הדר כאשר היו נחלתו של שבתי צבי משיחו, כי אם להפך – אדם שאלו שראוהו והשאירו לנו זכרונות מעידים עליו שהיה מכוער, ולא ניתנה לו מתיקות הדבור וכח המשיכה למצוא חן בעיני כל רואיו, שהפליא כל כך את החכמים שהעידו על ש"ץ בפני ר' ליב בן עוזר.

שיעור 4: סוד ההמרה: אגרות שבת צבי ונתן העזתי

יעקב ששפורטש, ציצת נובל צבי (מוסד ביאליק, 1954), עמ' 200-201

הנשיאים הגבירים הרמים על כל ברכה ותהלה אח"י מל"ך ואח"י ר"ם המה הגבירים כמה"ר אליהו צבי וכמה"ר יוסף צבי תרב גדולתם ותנשא תפארתם. אותותי אלה דבר ידברו בראשונה דברי שלום למר ולמר ולכל סיעתא קדישא ה' צבבאות יגן בעדם. זאת אומרת כי אותותם האירו אל עבר פני וגם ראיתי את הלחש אשר לחשו באזני ומה אענה ומה אומר והדבר אין בי כעת לגלות על חדש לבשר ענוים ודיו לעבד להיות כרבו. אף הן אלה קצות דברי, הרימותי ידי אל ה' כי אחת דיברתי בקדשי לא אשוב ממנה ומוצא שפתי לא אשנה כי זאת היא שנת גאולתנו עכ"פ בלי ספר ופקפוק כלל וקרובה ישועתנו, כי כן ניתן כרוז במתיבתא דרקייעא בכ"ה לאלול משנת תכ"ה כי בקרב שנה וקצת ירחין תגלה ותראה מלכות אדוננו מושיענו שבת"י צב"י יר"ה. ולא פורש הני קצת ירחין מאי נינהו עדי ניסן שנתנו זאת ובטחתי בה' כי כן הוא, ואשרי המחכה ומצפה לעקבותיו יום יום כי בוא יבא ולא יאחר ובלעדו אין גואל לישראל, ועליו אמר הכתוב הנה ישכיל עבדי האמורה על מלך המשיח נבזה וחדל אישים נגש והוא נענה ולא יפתח פיו ויתן את רשעים קברו ואת פושעים נמנה. והוא ענין זה שעל ידי כן רבים חשבוהו פושע ועל ידי כן חטא רבים נשא, כי ענינו זה הוא כענין נפילת אפים שמוסר אדם נפשו אל הקליפה לברר משם ניצוצות קדושה שנפלו על ידי החטא בסוד עת אשר שלט האדם באדם לרע לו. גם נרמז הענין בפסוק כי כהר פרצ"ם יקום ה' כי בגימטריא שבת"י צבי שעתידי ליקרא בשם ה' ועליו הוא אומר זר מעשהו נכריה עבודתו, גם נרמז בתיקונים תיקון ס' טב מלאגו ולבושיה ביש דא עני ורוכב על החמור, והכנה רבות כי כל מעשים כאלו הם כבשי דרחמנא. ותדעו נאמנה כי מתוך ענין זה הנה בן נולד לשבת"י צב"י ישמעאל שמו ויהיה נולד מהול ובן י"ג שנה יטיפו ממנו דם ברית ועליו נאמר לו ישמעאל יחיה לפניך, והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו כי על ידו תהיה קיום והעמדה לאומות שלא יאבדו כי אין חפץ בהשחתת בריה. ועוד לאלוה מלין בקרוב בעה, ונתראה פנים ונמתיק סוד עמכם ואשריו ואשרי חלקו המאמין בנבואתו ואמונתו הנותנת חיים לעושיה בעה"ז ובעה"ב, וכל המשתתף בצרתו וצערו זאת היא נחמתו ובה יזכה יגיל ישחק וירון ישיש בישועתו וכמה גדול שכרו מה רב טובו הצפון לו. ואני תפילה מלך ביפיו ותחזינה עיניכם בירושלם נוה שאנן כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם, דברי נתן בנימין. ע"כ.

אגרת שבת צבי (1667), אוסף אמרליין

דעו אחי בני ידידי, שהשגתי הרבה הרבה להכיר ברור מאד שהאמיתי שרק אני מכיר אותו זה כמה דורות ושעשיתי הרבה הרבה בעבורו, רצה שאכנס בכל לבי בדי"ן אישלא"ם הוא דת הישמעאלים להתיר התירה ולאסור איסורה ולהפר תורת משה עד עת קץ, כי כך חשוב לכבוד אלהותו ולגלויו שאכנס פה את כל מי שנפשו היתה מסכמת אתי אחרי שאגלה להם אלהותו המוכרח בהכרח גמור וחזק כראי מוצק, הלא הוא עילוי אמיתו ויוקר כבודו של עילת ע"כ העילות וסיבת כל הסיבות. הדה"ד עת לעשות לה' הפרו תורתך, כמאמר הישמעאלים תורת משה הנביא בטלה בסוד וירא את העגל

וישלך מידיך את הלוחו' וישבר אותם ואמ"ל הקב"ה ישר חילך ששברת. יען כי תורת משה בלי האמתי לא שווה כלום (כלום) הדה"ד [ימים] רבים לישר' ללא אלהי אמת ולא תורה מכיון שאין להם אלהי אמת תורתו אינה תורה, אבל די"ן אישלא"ם חק חק. אמר הב"ה חקה חקקתי גורה גורתני אי אתה רשאי להרהר אחריה. הדה"ר הם קנאוני בלא אל ואני אקניהם [!] בלא עם, לקחת לעם זה עם לא היה זה עם ישמעאל ולעשות לו כתובה חדשה. והרמב"ם ז"ל שהיה מסדר לא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמ' לזולתו טעה טעות גמור הואיל ולא הכיר לאלהי אמת הלא הוא אלהי שבת"י צב"י ומאמר ירמיה גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים אמת כל הימי' לא ישבתו אבל מקצת ימי' ישבתו. והמאמרים דחז"ל לא מתאמתים עד שעבדו נאמנו של אלהי אמת יהיה מסכים אתם ועת לכל חפץ ודי בזה. והיום הראשון שהתחילו ידי לעשות אמת ומשפט היה יום א' לפני יום פדיון בני בכורי ישמעאל גדול יהיה ויחיה בסדר ואים כי לא יהיה לו גואל והשיגה ידו ומצא כ"ג הלא שנרמז לאיוב איש מכאובות וידוע חולי וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך. ואל תחשבו אחי שאת זה עשיתי בכח הארה כדי שתפחדו ותגידו היום או מחר תסלק ממנו ההארה ויתחרט על מה שאמר ויצטער מאוד, זה לא ככה אלא שעשיתי אותו מעצמי זה בכח גדול וביד חזקה של האמת והאמונה אשר כל הרוחו' שבעולם וכל החכמי' שבעולם וכל הנביאי' שבעולם לא יוכלו לזוז אותי ממקומי. בס' בקנאו את קנאתי בתוכם לכן אמור הנני נות' לו את בריתי שלום. נאם בעל האמת והאמונה הטורכו והמצורמן עכ"ל.

שיעור 5: הנביאים וההצדקה: נתן העזתי וקארדוזו

איגרת נתן העזתי על ההמרה, 1667

דברי אלה היו להודיע האמונה קשט אמרי אמת העיקר הגדול שיש לי במה שבישרתי לקהל עדת ישראל על גאולתינו ופדיון נפשנו. הנה כל מי שהכיר אותי או ראה או ידעני יכול להעיד עדות אמת ואמונה כי מקטנותי עד היום הזה לא נמצא בי שמץ פסול וקיימתי התורה מעוני והגיתי בה יומם ולילה ת"ל. ומעולם לא רדפתי אחר תאוות גשמיות ואפי' בזמן שהיה לי הרוחה לענג עצמי כדרך כל הארץ הייתי מוסיף סיגופים וענויים בכל מאמצי כחי ולא נהניתי כלל הנאה גשמית מסיבת בשורתי זאת ות"ל יש כמה עדים נאמנים שיעידו. עוד נוסף על כל זה, ולמדתי תורה בטהרה עד היותי בן עשרים שנה ועשיתי התיקון הכללי שאמר האר"י ז"ל על כל מי שהרבה לפשוע אע"פ שת"ל לא נמצא בי עון במזיד עשיתיו באם ואולי נפשי מלוכלכת מגלגול אחר ח"ו. ובשנת העשרים התחלתי ללמוד ספר הזוהר ומעט מכתבי האר"י ז"ל והבא ליטהר מסייעין אותו מן השמים ושלח מלאכיו הקדושים ונשמותיו הטהורות והודיעוני הרבה מסודות התורה. ובאותה שנה אחר שנתעורר רוחי במראות מלאכים ונשמות קדושות בהיותי בהפסקה בפ' ויקהל ואני סגור בחדר מיוחד בקדושה ובטהרה אחר שהתפללתי תפלת לחש בבכי גדול בהיותי עסוק בתחנונים, הנה רוח על פני יחלוף תסמר שערתי בשרי וארכובותי, דא לדא נקשן צפיתי במרכבה וראיתי מראות אלהים כל היום ההוא וכל הלילה ואז הנבאתי נבואה גמורה כא' מהנביאים כה אמר ה' וכו' ונתחקק בלבי בבירור גמור על מי היתה. נבואתי וגם שהוא מוכרח שיהיה חי וקים לעולם. וכן מצינו בדברי הרמב"ם ז"ל שהנביאים היה מצטייר בלבם פי' נבואתם באופן שלא נשאר לו ספק בנבואתו. ושוב לא ראיתי מראה גדולה כזאת עד היום ונשאר הדבר כמוס בלבי עד שהגואל פרסם עצמו בעזה וחתם בשם משיח. ואז הורשיתי על יד מלאך הברית לפרסם מה שראיתי. ונודע לי אמתותו על פי הסימנים שמסר האר"י ז"ל והוא שיגלה עמוקות בתורה, ולא יפול דבר מה שיודיע, וכן היה במלאך הנז' שנגלה אלי בהקיץ וגילה לי כמה עניינים נוראים. ובכלל דבריו היה שעתה הוא הקץ האחרון [...] אמנם הזמן שיתגלה לא נודע לי משום מלאך רק כרוז שמעתי באלול שנת התכ"ה בלשון זה: מכאן לשנה וקצת ירחין יתגלה משיח בן דוד בעולם. אולי פירושו פרסום שמו. ואפי' אם יתכן שלא יהיה ממש בכרוז זה אין ליתן ח"ו פגם בנבואה הברורה, ולא במלאך שנודע לי אמיתותו כי הוא עיקר ושורש גדול וכל הרוחות שבעולם אין מזיזין אותו וכל עוד שהגואל שאמרתי חי וקים בעולם אין לשום בריה ליתן הכזבה לנבואה זאת. [...]

ויש לי להליץ על כל הדור הזה. שהרי רוב ישראל האמינו בתחלה ואע"פ שחזרו ולא האמינו, כן היה במצרים, ואעפ"כ נחשב להם האמונה הראשונה זכות ונאמר עליהם לא נגאלו אלא בזכות האמונה [...]

כי האיש אשר נאמרה הנבואה עליו בזמן שהשי"ת מאיר עליו אורו עושה כמה עניינים נפלאים וזרים בפני הכל. ולולי שהוא גואל האמיתי כבר היה נאבד זכרו אפי' על א' מהקלות שעשה וזה אות גדול על משיחותו [...]

יעקב ששפורטש, ציצת נובל צבי (מוסד ביאליק, 1954), עמ' 289-291

קבלתי האגרת שלך ויען אשר האמנת שמה ששלחתי אליך על עניני משיחנו אמת אמלא משאלות לבך וחסרונוך ואגיד לך כל מה ששאלת ממני. דע שהיום תשעה שנים בהיותי בעיר ליורני מחורף מגודף וביסורים גדולים נגלה אור בביתי כמו ט"ו פעמים ולא יכולתי להבין מה ועל מה זה. אחר כך באתי לעיר הזאת ובשנת התכ"ד הוגד לי מן השמים שבשנת התכ"ה מעט יותר מחצי השנה היה עתיד להתגלות המלך המשיח. אחר כך אמרתי אולי חלום הוא ומצאתי דרך חכמה כי לא יתקיימו דברי הזוהר אם לא יהיה גילוי המשיח בשנת התכ"ה. כי במקום אחד נראה שעתידי לבוא מצד היסוד ובמקום אחר נראה שיהיה ביאתו מצד הבינה ובהרבה מקומות אומר שמצד הגבורה יבא. וכן היה שנגלה בחג השבועות בשנת התכ"ה. גם לילה אחת רעיוני וחזוי ראשי על משכבי והיה עמי ענין גדול שלא אוכל לגלות ולפרש אותו, ובבקר סיפרתי לאנשי ביתי ולא אמרתי אלא שהוא חלום. והגדתי להם שאחת מנשי היא מעוברת והיא עתידה להוליד בן זכר וזה יתן אור ממלך המשיח וינגף קודם עשרה ימים ואחר כך ימות, ונולד הבן ובאותו יום עצמו באו בשורות לעיר הזאת שנגלה מלך המשיח, והבן הנולד מת אחר כך. בחודש שבט שנת התכ"ו התחיל לבוא אור גדול באשמורה אחרונה ונגלה לאחות אשתי יהודית, כי שמע השי"ת תפלתי ושלח כפי הראוי. והאשה הזאת ראתה הרבה פעמים מראות נפלאות שאני לבד הבנתי פתרונם וככל זה לא היה שום דיבור. ושאלתי מאתו ית' שיודיעני מי הוא זה מה טיבו וכחו וגם התפללתי שינתן לי אות ומופת מפורסם ברפואתי שיבואו כל הקהל וישמחו, ובאותה לילה נעשה נס בעצמי כי הייתי חולה בעיני חולי חזק מאד שמו ראשית קאטארטס ובבקר מצאתי עצמי בלי שום ענן וחשך ושלשה ימים היה אלי ראייה גדולה. עוד שאלתי אות אחת עליה שיתפשט ידה ורגלה בעבור שיאמינו שהאור הנגלה מצד הקדושה הוא ולא שד או רוח שקר כי היו בביתי מצחקים על הדבר הזה, ונתפשט יד ורגל והיא רואה בהקיץ האור הגדול והבהיר קודם עלות השחר עד שהיא חשבה שהוא יום ממש. ולא רצה לגמור רפואתי בעבור כי כוונתו לא היה אלא להודיעני מהותו ולא לאחרים. אחרי הדברים האלה התחיל להתגלות לאשתי יהודית וצויתי עליה לדבר כך וכך ונגלה בצורת איש ודבר הרבה פעמים והוא בתוך האור זך ובהיר אבל דבריו מעטים, ועדיין הדבר הזה אתנו כי אעפ"י שעשה שליחותו כאשר יש איזה חידוש לבוא עלינו הוא חוזר ומגיד. ולא תחקור למה באו המראות לנשים האלה כי כך היה צריך ומוכרח ובזמנו תדע הסוד הנמרץ הזה היו עמי מופתים בשמים ובארץ. והוגד לי בחדש אדר שנת התכ"ו שינתן אות בשמים והוא יהיה כוכב גדול כמו הלכנה במילואה להחזיק אמונתי על עניני המשיח שבאו להודיעני, והראו לנו הכוכב שעתידה להתגלות ולא גליתי הדברים לראות סופו אם יתקיים הדבר אם לאו. וביום ט"ו לעומר התכ"ו ט"ו ימים לחודש מאי"ו ביום שבת חצי שעה אחר יציאת השמש נגלה הכוכב במזרח גדול כשמש רחוק ממנו עשרה אמות והכוכב לימין השמש וראו אותו ג' יהודים בבית הזה ומן החוצה ג"כ אחרים. ואני לא ראיתיה כי עדיין לא קמתי והיו רואים אותו כרביע שעה ואחר כך לא נגלה עוד, והסימנים של כוכב זה כפי מה שאמרו הרואים אותו הם עצמם כמו הסימנים של הכוכב הנגלה בחזיון. אחר כך באו להגיד שזאת היא הכוכב והמופת שנתנו בחודש אדר. גם פעם אחת דיברתי לפניו ית' כל הכלות וסבת כל הסבות חוקר לב האדם אלק"י הרוחות בורא יוצר ועושה אדני צבאות שמו: אם הדברים האלה ממך לעבדך בלי שום ספק יהי רצון מלפניך שינתן לי תשובה ברורה על מה שאני שואל בלבי להודיעני מי הוא עתיד למלוך, ותכף ומיד

שמעתי שעתידי למלוך שבתא"י צב"י הוא יר"ה. גם יום א' שהייתי על השולחן במחשבות עמוקות להבין פתרון שלשה מראות שהיו לי בלילה הזה, רחל בתי שהיתה בת ג' שנים והגידה לי דברים ברורים ונמלא מה שהיה בלבי ופתרון המראות. וכאשר אמרתי אליה: מי הגיד לך הדברים, צחקה ואמרה: וכי אין אתה רואה אבי האיש שהוא על ראשך ראה ראה כי הוא אומר לי, וברחה והלכה חוץ מן החדר ולא זכרה אחר כך שום דבר ממה שאמרה. גם בחדש אדר שנת תזכ"ה הייתי חולה רו וחלוש ואמרתי שתעשה טבילה אשתי פלונית ולא רצו בעבור חליי, עד שנגליתי בסוד ואמרתי שאני עתיד להוליד בן זכר שמו אפרים וזה לא ימות כמו הראשון וביום לידתו יהיה כך וכך וגם הגדתי שיוולד ביום שבת, והיו ממתינין ובאו כל הדברים לא נפל דבר אחד. גם ביום שמנה חדשים קבלתי על חילול אחד שהושם לפני וביום ג' חדשים באו להודיעני שקרובה הצרה הזאת. ויצא משכלו איש כופר רשע שוטה שמו אברהם נוניס דודה של קלארה ובקול רם בפרהסיא אמר לתוגרמים וליהודים ולערלים דברים עלי ועל בני ביתי דברים שלא נאמרו בעולם והייתי בסכנה גדולה, ובאו לדבר לי שסוף סוף הלוך ילך ובכה וכך היה שהבא"י רצה להרוג אותו ולא הנחת לשלוח יד בו ואני נשארתי בכבוד גדול יותר ויותר כי נמצא אמיתות הדברים. ואם הייתי מספר אליך קצת מן הדברים אשר היו אתנו לא יספיק הנייר והדיו. גם היום שתי שנים הוגד לי שעתידי המלך המשיח ללבוש בגדי אנוס ושבשבילם לא יכירו בו היהודים ובקיצור דברים שהוא עתיד להיות אנוס כמוני, וגם אין בדבר הזה קפידא. ואם יגיעו אליך מעט מאלה הדברים ויאמרו עלי שכך וכך חלמתי, תדע לך שהרבה דברים רצייתי להסתירם ובדרך ענוה אמרתי אותם שהם חלומות אבל אליך אני כותב דברים כהויתן, ואלה מן הראיות הקטנות שיש לי על אמיתת משיחנו. כלל הדברים תהיה מאמין באמונה שלמה בלי שום פקפוק וספק כי המשיח האמיתי הוא שבתא"י צב"י יר"ה, ולא אוכל לפרוש לך יותר כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ.

שיעור 6: שיורי השבתאות: הדונמה והפרנקיסטים

- י"ח סדרים של הדונמה, צמיחת קרן בן דוד, מתוך אוסף כ"י מכון בן-צבי, 2262
- א. יהיו זהירי' באמונ' שמי' שהוא יחיד ומיוחד ומבלעדיו אין אלהים ואין ההשגחה לשום שר ושופט בלתו.
 - ב. יאמינו במשיחו שהוא גואל האמיתי ואין גואל אחר בלתו הוא אדונינו מלכינו ש"ץ זרעא דב"ד יר"ה.
 - ג. לא ישבעו בשמו ית' ובמשיחו לשקר כי שם רבו בקרבו ולא יחללוהו.
 - ד. יכבדו את שמו ית' וכן יכבדו את שם משיחו בזכרם אותו וכן לכל הגדול מחבירו בחכמה.
 - ה. ילכו מחיל אל חיל לספר ולפלפל ברזא דמשיח' וכן ביום ח"י [ס"א י"ו] בכסליו יועדו כולם בבית אחת [!]. ושם יספרו איש אל רעהו מה ששמע ומה שהבין ברזא דמהימנות' דמשיחא.
 - ו. לא יהיו בהם רצחנים אפי' באומו' אף כי הם שונאים אותם.
 - ז. לא יהיו בהם גנבים.
 - ח. לא יהיו בהם נואפים אף כי היא מצות בריאה מפני הגנבים צריך להזהר.
 - ט. לא יעידו עדות שקר ולא ידברו שקר איש אל רעהו ולא יהיו מוסרי' זה לזה ואפי' לשאינם מאמינים.
 - י. אינם רשאים ליכנס שום אדם במצנפת אפי' למאמין בחזקה כי מי שהוא מבעלי המלחמה הוא מעצמו נכנס בלב שלם ובנפש חפצה בלתי שום זכר אונס כלל.
 - יא. לא יהיו בהם חומדי' דבר שאינו שלהם.
 - יב. יעשו את [ס"א את התענית ואת החג] החג בכסליו בשמחה רבה [אמר הכותב הוא חג הנס ויעלני מבור שאון מטיט היון שהוא ב"י בכסליו כנודע והוא היום שנטבע בים אוקיאנוס ע"י ס"מ וניצול כנז' בדף שעבר].
 - יג. יעשו חסד זה עם זה למלאות חפצו.
 - יד. ילמדו בצנעה ספר תהלים דבר יום ביומו.
 - טו. בכל חודש וחודש יביטו ויראו במולד הלבנה ויתפללו שתחזור הלבנה פניה נגד החמה פנים בפנים.
 - טז. יהיו נוהרי' במקצת חוקי הישמעאלים אשר באו בו לסמות עיניהם ולקעקע ביצתו ועל הצום העושים לא יחושו וכן לזבחיהם לשעירים לא יחושו והדברי' הנכרים לעיניהם יעשו.
 - יז. לא יתחתנו בהם לא בחייהם ולא במיתתם כי הם שקץ ונשותיהם שרץ ועליהם נאמ' ארור שוכב עם כל בהמה.
 - יח. יהיו נוהרי' למול את בניהם ולהסיר חרפה מעל עם קדוש כי באלו הח"י סדרים חפצתי אף כי מקצתם תורת בריאה [165] כי עדיין לא נשלם הכסא עד נקום נקמת בני ישראל מס"מ וסיעתו. באותה שעה יהיה הכל שוה לא אסור ולא התר לא טומאה ולא טהרה כי כולם ידעו אותם מקטנם ועד גדולם. והזהר לחברים שהם מאמיני' ולא באו במצנפת שהוא המלחמה שיהיו נוהרי' לקים תורת בריאה ואצילות לא יעדרו דבר עד זמן הגילוי ומשם ואילך יתלבשו באילנא דחיי ויהיו הכל שוים. יהי רצון שיתגלה במהרה אמן.

שיעור 7: תיקון שבתי צבי: הבעל שם טוב והשבתאות

שבחי הבעש"ט, אוסטרחה תקע"ה

ועוד סיפר לי ר' יואל הנ"ל שבא ש"צ לבעש"ט לבקש ממנו תקנה ואמר ר' יואל בזה"ל שהתקון הוא להתקשר נפש בנפש רוח ברוח נשמה בנשמה והתחיל להתקשר עמו במתון כי הי' ירא כי הי' רשע גדול פ"א ישן הבעש"ט ובא ש"צ ימ"ש ופיתה אותו ח"ו והשליך אותו בהשלכה גדולה עד שנפל לשאול תחתיו והציץ הבעש"ט מקום חנייתו וראה שהוא עם יש"ו על לוח אחד שקורין טאביל וסיפר שהבעש"ט אמר שהי' בו ניצוץ קדוש ותפסו הס"מ במצודתו ר"ל ושמע הבעש"ט המעשה איך הי' הנפילה שלו ע"י גדלות וכעס ואני מתרשל לכתוב אפשר שאכתוב לידע איך עמוק הגאווה.

שבחי הבעש"ט, אוסטרחה תקע"ה

עוד שמעתי מפיו הנ' פ"א עיה"כ ראה בעש"ט קיטרוג גדול על ישראל שיסתלק מהם תורה שבע"פ והיה מתעצב מאוד כל יום עיה"כ ולע"ע כשבאו כל העיר לברכם ברך אחד או שנים ואמר לא יכולתי מחמת צער ולא בירך אותם והלך לבה"כ ואמר לפניהם דברי כבושי' ונפל לארון הקודש וצעק ואמר ווי כי רוצים ליקח התורה מידנו איך נוכל להתקיים בין האומות אפי' חצי יום ורגז מאוד על הרבנים ואמר כי בשבילם הוא שבודים שקר מלבם בהקדמות שקרים ואמר כי עמדו למשפט כל התנאים ואמוראים ואח"כ הלך לבהמ"ד ואמר עוד דברי כבושים והתפללו כל נדרי ואמר אחר כל נדרי כי הקיטרוג הולך ומתחזק והיה ממחר עי"ז כל הבעלי תפילות כדי שיעמוד לתפילות נעילה בעוד היום גדול כי הוא בעצמו הי' מתפלל תמיד תפילת נעילה וקוד' נעילה התחיל לומר דברי כבושי' ובכה והיה מניח ראשו לאחוריו על התיב' וגנח וצעק ואח"כ התחיל להתפלל ש"ע בחשאי ואח"כ התחיל הש"ע של קול רם ומנהגו הי' תמיד בימים נוראים לא היה משגיח במחזור כי הרב ר' יענקיל ממעזיבוו היה אומ' במחזור הפייט לפניו והוא עונה אחריו וכשהגיע לתיבת פתח לנו שער או לתיב' שערי שמים פתח וכשדיב' ר' יעקיל פעם ושתיים ושמע שאינו עונה אחריו נשתק והתחיל לעשות תנועות נוראות ששחה לאחוריו עד שבא ראשו סמוך לברכיו וירא העולם שלא יפול לארץ והי' רוצי' לאחוז ולסעד אותו והיו יריאים והודיעו לר' זאב קוצעס ז"ל ובא והביט בפניו ורמז שלא יגעו בו והיו עיניו בולטות ובקולו היה עושה תנועות כשור שחוט והי' כך לערך שני שעות ופתאום נתעורר ונתיישר על עמדו והתפלל במהירות גדול' וגמר התפלה ומוצאי יה"כ באו כולם להקביל פניו כי כן הי' המנהג תמיד ושאלו אותו על הקיטרוג מה עלתה וסיפר להם כי בעמדו בתפילות נעילה יכולתי להתפלל והלכתי מעולם לעולם בלי שום עיכוב כל ש"ע חשאי ובש"ע של קול רם הלכתי ג"כ עד שבאתי אל היכל א' והי' לי עוד שער א' ליכנוס שאבוא לפני השי"ת ב"ה ובאותו היכל מצאתי תפילות של חמישים שנה שלא הי' להם עלי' ועכשיו מפני שהתפללנו בזה יוה"כ בכוונ' עלו כל התפילות והי' כל תפילה מאירה כשחר נכון ואמרתי לאותן התפילות למה לא עליתם קודם ואמרו כי כן נצטוונו להמתין על רומע"ל שתוליך אותנו ואמרתי להם בואו עמי והשער הי' פתוח ואמר לאנשי עירו כי השער הי' גדול ככל העולם וכאשר התחלנו לילך עם התפילות בא מלאך אח' וסגר הדלת ותלה מסגר אחד על השער וסיפר להם כי המסגר היה גדול

כמלא מעזיבוז התחלתי לסבב המסגר לפתוח אותו ולא יכולתי ורצתי לרבי הידוע בספר תולדו' יעקב יוסף ובקשתי ממנו ואמרתי ישראל נתונים בצרה גדולה כזו ועכשיו אין מניחים אותי ליכנס כי בעת אחרת לא הייתי דוחק א"ע לכנוס ואמר הרב שלי אני אליך עמך ואם יהי' אפשר לפתוח לך אפתח וכשבא וסיבב את המסגר ולא יכול ג"כ לפתוח אז אמר אלי מה אוכל לעשות לך והתחלתי להתמרמר לפני רבי איך עזבתני בעת צרה כזו והשיב אינו יודע מה לעשו' לך אבל אני ואתה נלך להיכלא דמשיחא אולי יהי' ישועה משם והלכתי ברעש גדול להיכלא דמשיחא וכשראה אותי משיח צדקיננו מרחוק אמר אלי לא תצעוק ונתן לי שני אותיות ובאתי לשער ות"ל שפתחתי המסגר ופתחתי השער והולכתי כל התפילות ומחמת אותו שמחה גדולה שנתעלו כל התפילות נשתתק פי הקטיגור ולא הוצרכתי לטעון ובטלה הגזירה ולא נשאר כי אם הרשימה מהגזירה ומאותו הרשימה אני זוכר שהיה רעש גדול בעולם כי כמה אנשים שלחו ספריהם למדינת וואלח' וזה הקטרוג היה מן מכת שבתי צבי ימ"ש ושרף הבישוף אחד של עיר קאמיניץ שני גמרות מש"ס והרב דקהלתינו אמר כי לקח מהמוכסין דכפר שלו ש"ס בחזקה ושילם לו עבור הש"ס והניחם על האש ובעו"ה נשרף כולה ות"ל תיכף כשעמד הבישוף לפני האש ניזוק והוליכו אותו לעי' קאמיניץ ולא הביאו אותו בחיי' ומת בדרך הרשע הנ"ל ואח"כ היה וויכוח לפני הבישוף דק"ק לבו"ב אבל נפל פחד התורה עליו ולא הרשיע והכח הרשעה הנ' כולם השתמדו כי עשה להם חרפה ובזיון גדול שגילח להם פאה אחת וחצי זקן שיכירו שהוא לא יהודי ולא נכרי ומחמת בושה נשתמדו:

אבל פ"א הי' הרב החסיד מ' מנחם נחום מטשארנביל בעירינו וסיפר מעשה זה לפני העם ואני באתי באמצע הסיפור ושמעתי ממנו קצת שינוי וגם דבר חדש שאמר משיח לבעש"ט איני יודע אם תפתח ואם תפת' יהיה בוודאי ישועה לישראל עוד אמר שזה השער היה של היכן קן צפור אשר מעולם לא נכנס בו כי אם משיח כאמור בזה"ק ואמר ששמע קול אלקים ואמר לו מה אעשה עמך שאני מוכרח לעשות רצונך: ומהרב דקהלתינו משמעות שעדיין היה בצער ורגז על האורחים עד שנסעו האורחים מביתו ואח"כ שלח שליח ושמע השליח שהוכיחו אשתו על שרגז על האורחים ונשען על השולחן ואמר הנני מוכן לקבל תוכחה ואח"כ שלח לבקש האורחים ובבקר עמד בתפלה בציבור: ומכח אותן שנשתמדו שמעתי מהרב דקהלתינו שאמר הבעש"ט שהשכינה מיללת ואומרת כ"ז שהאבר מחובר יש תקוה שיהיה לו איזה רפואה וכשחזתכין האבר אין לו תקנה עולמית כי כל אחד מישראל הוא אבר מהשכינה.